

omdenken

Kringlooplandbouw
door samenwerking

Inleiding

Ondernemen in land- en tuinbouw is vandaag allesbehalve makkelijk.

Naast heel wat andere uitdagingen zorgt ook het steeds extremere klimaat voor heel wat kopzorgen. Klimaatvriendelijk en -robuust werken is een belangrijk deel van de oplossing, maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Ook in de praktijkonderzoeken binnen dit project kregen we te maken met extreme regenval en droogte. De weersomstandigheden bepalen in belangrijke mate het succes van bestaande en nieuwe werkwijzen.

Maar wat als we deze uitdaging bekijken vanuit een ander oogpunt? Wat als samenwerkingen tussen collega-landbouwers een hefboom zijn om de bodem te laten opleven, mest te valoriseren en waterkwaliteit te verbeteren?

Kortom, wat als we 'Omdenken'?

In dit project verzamelden we ervaringen en cijfers recht uit het veld en de stal. Elf landbouwbedrijven uit het gebied Leader Kempen Oost gingen samen de uitdaging aan en stelden zich de vraag: kunnen we landbouw verduurzamen door anders te gaan denken? Hun ervaringen rond samenwerking lees je in deze brochure.

We hopen dan ook dat dit inspiratie biedt om out-of-the-box te denken en vruchtbare samenwerkingen op poten te zetten.

Veel leesplezier!

Als we handelen in harmonie met de dingen, ontmoeten we de minste weerstand.

**OM
DENKEN**

Tao Meng

Omdenken – Kringlopen sluiten door samenwerking is een project van RURANT, Boerenbond, Boerennatuur Vlaanderen, LATitude en de gemeenten Arendonk, Balen, Mol, Oud-Turnhout, Ravels en Retie.

Met steun van:

Europees landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert
in zijn platteland

LEADER
provincie Antwerpen

**Provincie
Antwerpen**

Met steun van ELFPO

www.vlaanderen.be/pdpo

Back to basics

Laten we even terugkeren naar de basis. Duurzaam -misschien zelfs regeneratief- boeren begint bij het sluiten van de kringloop. En dat is dan weer goed nieuws voor het klimaat. Want gezonde dieren produceren kwaliteitsvol mest, wat op zijn beurt de bodem verbetert en een voedingsbodem is voor veerkrachtige planten. Die vormen dan weer de basis voor evenwichtige voeding voor mens en dier. De toegang tot voldoende en schoon water is een onmisbaar element in elk onderdeel van deze kringloop.

In deze brochure gaan we dieper in op de kansen die anders omgaan met bodem, vee, mest en water kan bieden en hoe samenwerking daarin een cruciale rol speelt. En dat alles liefst op een klimaatrobuuste manier.

Tot slot maken we de rekening, want duurzaam boeren kan enkel als je er economisch wel bij vaart.

1. Een levende bodem

De bodem is een spons, of dat zou ze toch moeten zijn. Een levende bodem die water vasthoudt is klimaatrobuust en heeft minder nood aan externe input. Bovendien kan een gezonde bodem heel wat CO₂ uit de lucht opnemen. Maar hoe doe je dat, de bodem verbeteren?

Bokashi biedt kansen

Binnen dit project onderzochten we onder andere de praktijkmogelijkheden van bokashi. Dit is bijvoorbeeld natuurmaaisel, aangevuld met drijfmest en/ of stalmest dat na acht weken fermenteren kan dienstdoen als bodemverbeteraar. Het resultaat was opvallend: een toepassing van 10 ton per hectare zorgde voor suikerbieten die duidelijk vitaler stonden dan de onbehandelde stroken.

Binnen het nevenproject 'Toekomstboeren' gaan we nog een stapje verder en steken landbouwers, natuurbeheerders, onderzoekers én overheden de koppen bij elkaar om structureel beter om te gaan met reststromen als mest en maaisel. Dankzij de technische begeleiding van o.a. ILVO, Organic Forest en Agro Symbio en ondersteuning van o.a. Natuurpunt en Agentschap Natuur en Bos werken we aan een breed gedragen platform en mogelijk coöperatieve structuur om organisch materiaal te verzamelen, verwerken en goed toe te passen. Nu de voorbereidingen voor MAP8 (Mestactieplan) stilaan opstarten, krijgen we signalen dat dit vermoedelijk meer kansen zal bieden voor het maken van bokashi op landbouwbedrijven. Dat geeft hoop!

TIP:

- › Maak goede afspraken over het controleren op ongewenste materialen in bokashi zoals steen of plastic

Samenwerking tussen:

Veehouder, akkerbouwer, natuurbeheerder & overheid

“

Als landbouw, natuur en beleid de handen in elkaar slaan, is er veel mogelijk.

Tuur Vandeweyer

Expert agro-ecologie bij LATitude

2. Vee, een onmisbare schakel

Vee wordt in het klimaatverhaal vaak als een boosdoener gezien, maar dieren zijn ook een belangrijk deel van de oplossing. Begrazing of het uitrijden van kwaliteitsvol mest is immers een onmisbaar puzzelstuk voor een koolstofrijke bodem die CO₂ opslaat.

Hoezo, schapen op je tarwe?

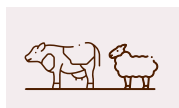
Het klinkt als een gek idee, maar dat is het niet. In onze proefopstelling lieten we 30 schapen gedurende drie dagen grazen op een tarweperceel van 33 are. De jonge tarwe werd deels afgeknabbeld, wat later resulteerde in een merkbaar hogere opbrengst (gemiddeld 6,5 ton per hectare) dan op de controlestroken (gemiddeld 6 ton per hectare). De begraasde stroken waren ook vitaler en minder ziektegevoelig.

Ook op groenbemester tonen schapen hun nut. In onze proef zorgden ze voor een activatie van het bodemleven, het stimuleren van mineralisatie en verhogen van de koolstofopslag.

TIPS:

- › Werken met strokenbegrazing waarbij de dieren na enkele dagen verplaatst worden geeft de beste resultaten.
- › In uitzonderlijk natte omstandigheden is schapenbegrazing op akkerland vaak geen goed idee.

Samenwerking tussen:

Veehouder/herder
& akkerbouwer

Kan méteil soja vervangen?

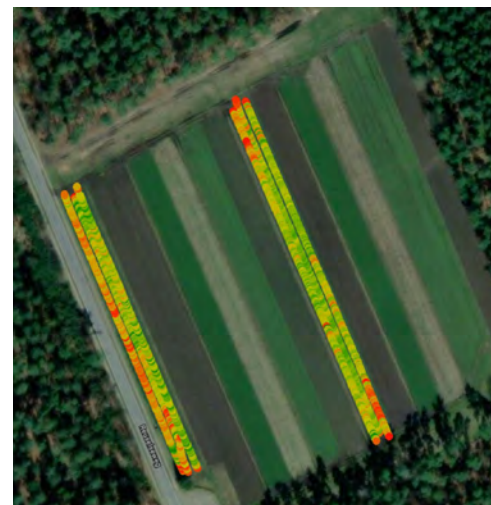
Soja in krachtvoer is vandaag nog alomtegenwoordig, maar de kostprijs en milieu-impact ervan staat steeds meer ter discussie. De landbouwers in het Omdenken-project zien heel wat mogelijkheden in de teelt van *méteil* – een mengsel van granen en vlinderbloemigen – als alternatief voor soja.

Méteil is niet alleen een voedzaam krachtvoer, maar draagt ook bij aan de bodemstructuur en de biodiversiteit. Deze teelt werd slechts beperkt getest binnen het project, maar er zit absoluut toekomst in.

Samenwerking tussen:

Akkerbouwer & veehouder

De opbrengst was op de door schapen begraasde strook 6450 kg/ha (rechts) en op de controlestroken (links) slechts 6015 kg/ha. © Tuur Vandeweyer

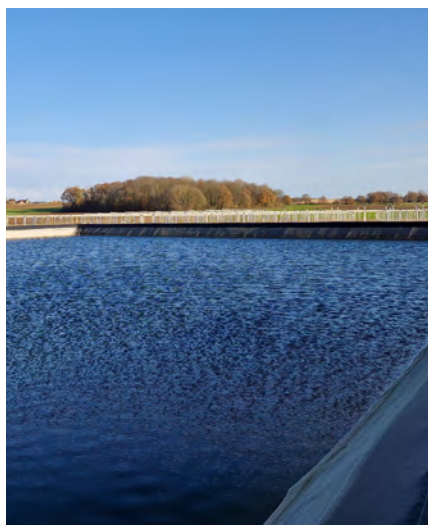
3. Water, de rest komt later

Droogte- en regenvalrecords volgen elkaar in sneltempo op.
Water besparen en beter vasthouden is dan ook belangrijker dan ooit.

Waterscan biedt inzicht

Om landbouwers te helpen de juiste maatregelen te nemen voerden we waterscans uit op verschillende bedrijven. Dit bedrijfsbezoek met keukentafelgesprek geeft inzicht in de grootste aandachtspunten. Dat zijn over het algemeen:

- Vang regenwater op en benut het maximaal.
- Pak lekken aan drinkbakken of kranen aan.
- Vermijd boetes en overschrijd het maximale debiet van je grondwatervergunning niet.

“

Waterzekerheid is
het beste argument
om maatregelen te
nemen.

Gemma Willems

Consulent Water en Klimaat
bij Boerenbond

“

Preventieve maatregelen
verminderen de impact
van droogte.

Leen Vervoort

Projectcoördinator bij
Boeren natuur Vlaanderen

Preventieve investeringen

Om water langer vast te houden in droge én natte omstandigheden kan een stuw een slimme oplossing zijn. Het stilstaande water krijgt de kans in de bodem te sijpelen, omliggende percelen hebben minder last van droogtestress en er is minder risico op erosie.

Ook het omvormen van klassieke drainage naar peilgestuurde drainage is de moeite waard. Zo kan je tijdens de zomer water vasthouden op je perceel en droogtestress aanzienlijk uitstellen.

TIPS:

- › Het VLIF biedt heel wat steun voor waterinvesteringen, maak er optimaal gebruik van.
- › Schakel hulp in bij het aanvragen van een vergunning voor watergerelateerde investeringen.

Water uitwisselen

Binnen dit project deden we aan kennisuitwisseling met Agra Van Elven in Laakdal. Dit akkerbouwbedrijf werkt samen met hun burens en gebruikt nu gezuiverd afvalwater en regenwater voor de irrigatie van hun gewassen. Ook de gemeente was actief betrokken.

TIPS:

- › Laat je inspireren en scan de qr-code

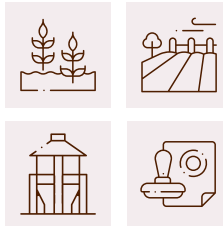
- › Meer weten? Steek je licht op bij www.boerenbond.be/dossiers/duurzaam-watergebruik

of www.boerennatuur.be

Samenwerking tussen:

Akkerbouwer, graszodenteler, industrie & lokaal bestuur

Foliebassin zonder taluds, beter geïntregeerd in het landschap. © Boerenbond.

4. Klimaat, ieders zorg

Het klimaat verandert en landbouwers voelen die steeds extremere weersomstandigheden als eerste. Klimaatrobuust boeren is dus een must, maar hoe pak je dat aan? Zelfkennis is de eerste stap, daarna kan je aan de slag met haalbare maatregelen.

Klaar voor een klimaatscan?

Via Klimrek-klimaatscans brengen klimaatconsulenten de uitstoot van broeikasgassen op je landbouwbedrijf in kaart. Zo ontdek je waar je grootste emissies vandaan komen. Die cijfers zijn de basis om na te denken wat er anders kan, kennis te delen en samenwerkingen aan te gaan.

De kleine aanpassingen op de melkveebedrijven binnen ons project brachten mooie reducties met zich mee:

- Minder jongvee, door het vervangingspercentage te verlagen van 39% (106.54 stuks jongvee) naar 30% (79.92 stuks jongvee).
- Door in te zetten op eiwitrijke ruwvoerders zoals gras-klover en gras-kruident mengsels kunnen we de inzet van soja in het rantsoen terug dringen tot nul. Om voldoende energie in het rantsoen te behouden zetten we in op lokale granen (gerst, tarwe, tritcale en veldbonen).
- Door in te zetten op vlinderbloemige gewassen kunnen we ook de hoeveelheid kunstmest verlagen van 600 kg naar 200 kg/ha.

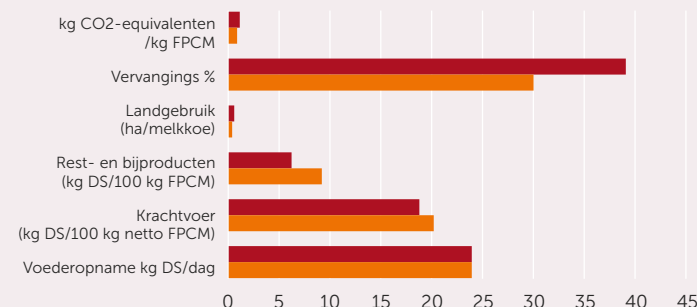
Uiteraard zijn ook andere reductiestrategieën zoals voeradditieven, mestvergis-ting en maximalisatie van bijproducten in het rantsoen een mogelijkheid. Deze zijn niet in dit onderzoek opgenomen maar kunnen ook een manier zijn om je CO₂-uitstoot te verlagen.

Samenwerking tussen:

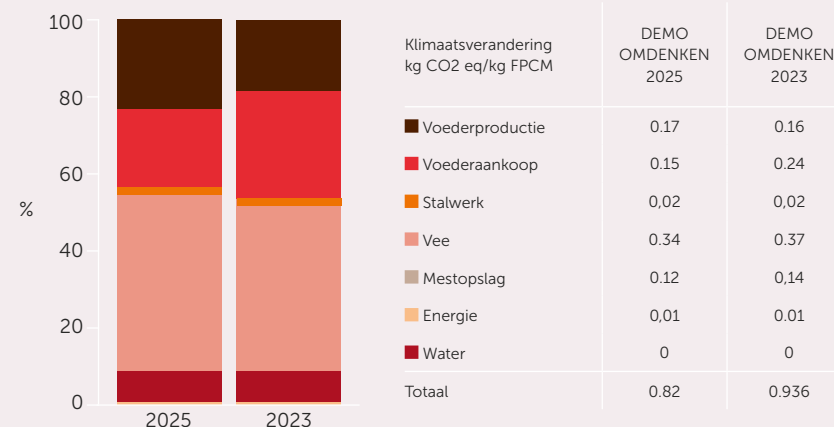

Akkerbouwer, veehouder
& onderzoek

Kengetallen

	Voederopname kg DS/dag	Krachtvoer (kg DS/100 kg netto FPCM)	Rest- en bij- producten (kg DS/100 kg FPCM)	Land- gebruik (ha/melk- koe)	Vervan- gings %	kg CO ₂ - equiva- lenten/kg FPCM
■ Zonder Klimaatmaatregelen	23,81	18,63	5,97	0,43	39	0,936
■ Met Klimaatmaatregelen	23,81	20,01	9,52	0,55	30	0,82

TIP:

- ▶ Samenwerking tussen veehouderij en akkerbouw creëert mogelijkheden voor rustgewassen, bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit.

Wat brengt het je op?

Ook het financiële aspect wordt niet uit de weg gegaan binnen 'Omdenken'. Want geen ecologische inspanningen zonder economische duurzaamheid.

Neem je cijfers op de korrel

Tijdens een infosessie werden landbouwers uitgedaagd om na te denken over hun inkomen en dit eens vanuit een ander perspectief te bekijken:

- Breng je opbrengst per teelt, hectare of dier in kaart.
- Bepaal de grote kostenposten op je bedrijf meer in detail.
- Vergelijk je cijfers met die van collega's of het gemiddelde.

Maar nog belangrijker is het ontwikkelen van een strategie. Wat wil je verdienen en wat is er nodig om dat te realiseren? Vergeet daarbij even de heilige huisjes. Misschien is opschalen een goed idee, maar even goed kan minder dieren houden, een loonwerker inschakelen of een bepaalde teelt afstoten voor jouw bedrijf de beste keuze zijn.

“

Kringlooplandbouw heeft ook economisch potentieel.

Katrien van den Hoogen

Projectmedewerker Bedrijfseconomie bij Boerenbond

Je goed laten omringen door betrouwbare en eerlijke partners, collega's en adviseurs is een noodzaak om de juiste keuzes te maken.

Ecologie en economie hand in hand

Ecologisch duurzaam werken kan alleen als er ook economisch meerwaarde wordt gecreëerd. De Routeplanner-tool is een handige manier om emissie reducerende technieken te koppelen aan de financiële voordelen die ze kunnen bieden. In dit project gingen we aan de slag met de drie strategieën die we in het vorige onderdeel al aanhaalden:

- Minder jongvee aanhouden
- Soja vervangen door lokaal eiwit in het voeder
- Kunstmest deels vervangen door vlinderbloemigen

We deden de oefening voor een gemiddeld melkveebedrijf:

- 135 koeien
- 41 ha gras
- 16 ha maïs
- zandleem bodem
- melkproductie van 9295 liter per jaar
- bemesting met drijfmest en kunstmest

Het rantsoen bestaat uit:

- gras (6,5 kg DS)
- maïs (8 kg DS)
- perspulp (2,2 kg DS)
- evenwichtig krachtvoer (4,7 DS)
- eiwitrijk krachtvoer (2,1 DS)

De volgende berekeningen tonen aan dat klimaatvriendelijke aanpassingen (zie pagina 8) niet alleen emissies reduceren, maar ook economisch interessant zijn:

Economische impact van een lager vervangingspercentage (-9%):

Opbrengsten	Huidig	Na maatregel	Vershil (%)
Melkgeld	643.218	643.600	+1%
Verkoop kalveren	16.242	19.136	+15%
Verkoop koeien	54.610	42.033	-30%
TOTAAL	714.070	704.768	-2.4%
<i>Variabele kosten</i>			
Dieren	151.361	142.752	-6.7%
Ruwvoeder	125.954	104.845	-17%
Krachtvoer en bijproducten	146.670	146.757	+0.01
Mestafzet	14.588	12.852	-12%
SALDO	275.496	297.831	+7.5%
<i>Arbeidskosten</i>	126.841	114.083	-10%
RESULTAAT INCL. ARBEID	148.655	183.748	+19%

TIP:

- › Via de kennisportefeuille kan je 70% van de advieskost van de Routeplanner-tool recupereren. Meer info via <https://www.boerenbond.be/tools/rekentool-routeplanner-melkvee>

Economische impact van een lager vervangingspercentage (-9%) en grasrijk rantsoen zonder soja:

Opbrengsten	Huidig	Na maatregel	Vershil (%)
Melkgeld	643.218	586.594	-8.81%
Verkoop kalveren	16.242	17.440	+7.3%
Verkoop koeien	54.610	38.310	-30%
TOTAAL	714.070	642.344	-10%
<i>Variabele kosten</i>			
Dieren	151.361	130.108	-14%
Ruwvoeder	125.954	132.356	+5%
Krachtvoer en bijproducten	146.670	80.486	-45.1%
Mestafzet	14.588	10.357	-30%
SALDO	275.496	289.037	+4.9%
<i>Arbeidskosten</i>	126.841	105.665	-17%
RESULTAAT INCL. ARBEID	148.655	183.748	+23.6%

Economische impact van een lager vervangingspercentage (-9%), geen soja in het rantsoen en 50% minder kunstmest:

Opbrengsten	Huidig	Na maatregel	Vershil (%)
Melkgeld	643.218	586.594	-8.81%
Verkoop kalveren	16.242	17.440	+7.3%
Verkoop koeien	54.610	38.310	-30%
TOTAAL	714.070	642.344	-10%
<i>Variabele kosten</i>			
Dieren	151.361	130.108	-14%
Ruwvoeder	125.954	125.847	-0.01%
Krachtvoer en bijproducten	146.670	80.486	-45.1%
Mestafzet	14.588	10.357	-30%
SALDO	275.496	295.546	+7.27%
<i>Arbeidskosten</i>	126.841	105.665	-17%
RESULTAAT INCL. ARBEID	148.655	189.882	+27.7%

Tot slot

Het doel van dit project is om de mogelijkheden van 'Omdenken' in de landbouw in kaart te brengen. En vooral: landbouwers te inspireren om hiermee aan de slag te gaan.

Hoewel er zeker nog heel wat werk op de plank ligt, toont de informatie in deze brochure aan dat samenwerking een basisvoorwaarde is om kringlooplandbouw te doen slagen. Eens je die weg inslaat, liggen ecologische en economische voordelen binnen handbereik.

Praat met collega's en adviseurs, durf te experimenteren en kijk met een open blik. Begin bij het inkomen dat je nodig hebt en werk van daaruit terug, in plaats van puur te focussen op opbrengst of kosten. Zo wordt Omdenken een interessante reis.

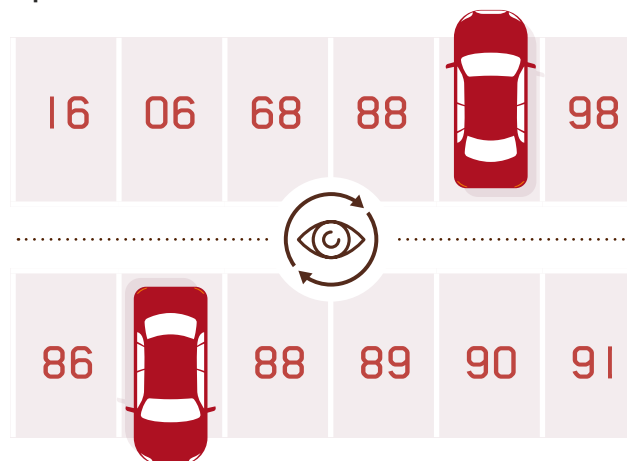
“

Eens het Omdenken-principe onder de knie, openen er zich zoveel nieuwe mogelijkheden!

Greet Aernouts

Projectcoördinator RURANT

Op welk nummer staat de auto?

Als je het even niet weet? Kijk eens vanuit een andere hoek. Want dat is precies waar Omdenken over gaat.

COLOFON:

VU: Wim Poelmans (RURANT) vzw
Hooibeeksedijk 1, 2440 Geel

Redactie:

- › Gemma Willems, Katrien van den Hoogen,
Bieke Bockx (Boerenbond)
- › Leen Vervoort (Boerenatuur Vlaanderen)
- › Tuur Vandeweyer (LATitude)
- › Greet Aernouts (RURANT)

Copywriting: Nele Kempeneers, Pennenvrucht

Layout: 3Gunna Studio

PARTNERS:

